

Վ. ԽԱՐՈՒԶԻՆԱ.

ՓՈՔՐԻԿ ՏՈՒՆԳՈՒՍ
ՄԻԽԱՅԼՈՆ

891.716
Խ-35

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ—1936

891.7115

Վ. ԽԱՐՈՒԶԻՆԱ

-6 NOV 2011

Խ-35

uy

ՓՈՔՐԻԿ ՏՈՒՆԳՈՒՍ ՄԻԽԱՅԼՈՆ

1072
1010
4/466

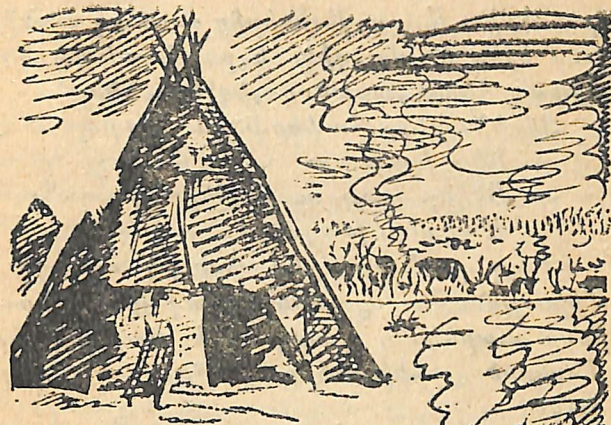
Ռուսերենից թարգմ.

Հ. ՍԱՌԿԹԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ
ՊԵՏԵԿԱՆ—1936

Պատասխ. խմբագիր Ա. Հայրյան
Տեխ. խմբագիր Մ. Ճինիբալյան
Լեզվի խմբագիր Հ. Պետրոսյան
Սրբագրել է Մ. Գեվորգյան

ՓՈՔՐԻԿ ՏՈՒՆԳՈՒՍ ՄԻՒԱՅԼՈՆ

ՊԱՏԿԵՐ ՏՈՒՆԳՈՒՍՆԵՐԻ ԿՅԱՆՔԻՑ

I

Սրածայր ուրասաներ¹ են
այնտեղ, վորոնց ծուխը դուրս
է գալիս ծխանցքներից: Մո-
տերքում ել փառժ ծառերում
մուլ ելին գրել: Դրանցից
թանձր ու կծու ծուխ եր տա-
րածվում, վոր հալածում եր
մոծակներին, բոռերին ու

¹ Ծառակեղևից շինած քողտիկ:

միակներին: Այդ զգվելիներէլց սաստիկ տանջ-
վում էին և՛ մարդիկ, և՛ բնականօրէից վոչ
այնքան հեռու արածող յեղջերուններ:

Յերեխաները հավաքվեցին խաղալու:

— Ի՞նչ խաղանք:

— Յեկեք գայլ ու յեղջերու խաղանք:

— Խաղանք, խաղանք:

Գայլ դառնալու յեր փոքրիկ տունգուս
Միխայլոն: Նա մյուսներից ավելի մեծ էր—
իննը տարեկան, վազելում էլ ճարպիկ էր:
Մնացած յերեխաները յեղջերուներ դար-
ձան:

Յերեխաները գետնին յերկու շրջան գծե-
ցին, այդ շրջանները փայտիկներով ցանկապա-
տեցին: Դրանք նրանց «լճերն» էին: «Գայլ»
Միխայլոն պառկեց նրանց մեջտեղում: «Յեղ-
ջերուներն» սկսեցին մի «լճից» դեպի մյուսը
փախչել, իսկ «գայլը» նրանց վորոնում էր:

Ահա բռնեց մի փոքրիկ տունգուսի: Սկսեց
«ուտել» նրան: Փոքրիկը դուռում ու ճշում
էր: Միխայլոն սարսափելի դեմք էր շինել ու
իբր թե կրծում էր նրան, իսկ «յեղջերու-
ներն» ավելի համարձակ դարձած, վոր «գայլն»
ուտելով էր զբաղված, ավելի հաճախ ու ավե-
լի արագ էին մեկ լճից մյուսը փախչում:

Միխայլոն թողեց «կերված» յեղջերվին

և վրա պրծավ, վոր ուրիշներին բռնի: Շու-
տով նա բոլորին բռնտեց:

Խաղից տաքացած յերեխաները պառկե-
ցին գոռզ, մոխրա-կանաչագուլն մամռա-
խոտի վրա: Տրորված չոր խոտը խշխշում էր:
Յերեխաները շատ վազելուց շունչ առնել չե-
լին կարողանում:

— Հիմա ի՞նչ խաղանք:

— Յեկեք տունգուսներ ու նեններ¹ խա-
ղանք:

— Այո, այո, տունգուսներ ու նեններ:
Յերեխաներն իրար անցան: Աչքները վառվե-
ցին: Այդ նրանց սիրած խաղն էր:

Բաժանվեցին: Վոմանք «նեններ» դարձան,
վոմանք էլ՝ «տունգուսներ»: «Նենները» փա-
խան զանազան կողմեր ու թագնվեցին: «Տուն-
գուսները» վորոնում էին թագնվածներին:
«Նեննը» վախենալով, վոր իրեն կարող են
գտնել, ամեն անգամ նոր տեղ էր փախչում
ու նորից թագնվում:

Այնուամենայնիվ «նենների» տեղն իմա-
ցան: Այդ ժամանակ նրանք վազելով մի տեղ
հավաքվեցին և սկսեցին «տունգուսների» վրա
նետեր արձակել: Այդ նետերը բոլթ ծայրե-
րով էին: Սակայն նետահարված «տուն-

¹ Самоеды.

զուսը» գետին եր ընկնում, ձեռնալով, թե
իր վերքից մեռնում ե: «Նեննը» մոտ եր
վազում նրան, վերցնում եր նրա նեռն ու
վրան ծիծաղում ասելով «գու կտրիճ չես»:

Բոլոր «տունգուաները» կոտորվեցին: Այդ
ժամանակ խաղը նորից սկսեցին: «Տունգուա-
ներն» սկսեցին թագնվել: Հետո նրանք սկը-
սեցին նետահար անել «նեններին»:

Ռազմական տաքարյունություն բորբոք-
վեց:

— Աղեղ լարենք ու արձակենք, տեւենք՝
նվ ե լավ արձակում,— ձայներ լսվեցին: Նո-
րից յերկու խմբի բաժանվեցին: Նստեցին
գետնին՝ իրար դիմաց:

Նրանց միջև յեղած տարածությունը
յգրեք—չորս սաժեն եր: Ուղիղ մեջտեղում
յի փայտ տնկեցին: Սկսեցին նետ արձակել
փայտի վրա՝ տարբեր կողմերից: Նորից ինք-
նագործ, իրենց՝ յերեխաների շինած աղեղն
եր՝ բուլթ ծայրանին տեւերով: Յուրաքանչյուրն
աշխատում եր իր խմբին հաղթանակ բերել:

Այս ւրցությունը շատ հավանեցին: Նրանք
զգում էին, վոր նետ արձակելն իրենց մեջ
ձեռքի ամրություն և աչքի ճշտություն ե
զարգացնում: Իսկ զրանք չէ՞ վոր տղաներին
շատ են հարկավոր:

Վերջապես հոգնեցին, պառկեցին գետ-
նին: Սկսվեցին խոսակցությունները:

Խաղն այնքան աշխույժ եր անցել, վոր
նրանք իրենց շուրջը վնասացող մոծակներին
ու մշակներին լավ չէին նկատել: Ասենք՝
տղաները վարժվել էին նրանց ձանձրաց-
նող խայթումներին: Այժմ ել յերբեմն մեկն
եր ձեռքով խփում իրեն, յերբեմն մյուսը, և
ճգմում մոծակը:

— Այս ամառ ի՞նչ շատ են այդ զգվելի-
ները, — ասաց նրանցից մեկը:

— Այս տարի առանձնապես շատ են:

— Յեղջերուները ծխանից չեն հեռանում,
ուրեմն մոծակներից հանգիստ չունեն:

— Գոնե մի խիստ քամի փչեր ու գարշե-
լիներին հալածեր:

— Իսկ չի՞ կարելի այնպես անել, վոր
քամի փչի:

— Ինչպե՞ս չե, — կասկածեց մի փոքրիկ
տղա:

— Այդ շատ հասարակ բան ե. հարկավոր
ե միայն մի բվի բուն գտնել ու քանդել, — ասաց
նրանից ավելի մի մի տղա:

— Ճիշտ ե ասում, — մտախոհ կերպով ասաց
Միխայլոն: — Դրա մասին յես լսել եմ. պապս
ե պատմել: Շատ տարիներ առաջ այդ զգվելի-

ներից այնքան շատ են յերևում, վուր ծխանից հեռանալ չի լինում: Յեղջերուններն սկսում են սատկել, վճռում են դրանց վրա սաստիկ քամի թողնել: Ամբողջ ցեղով ժողովվում ու գնում են բվի բուն գտնելու: Գտնում ու ավերում են: Դրանից հետո սաստիկ քամի յե փչում, խակական փոթորիկ և զզվելիները կորչում են: Մարդիկ ու յեղջերունները շունչ են քաշում:

— Իսկ ինձ ասել են, վոր իբր թե մոծակներին չպետք է սպանել: Իբր թե՝ յեթե սպանեն, ավելի կբազմանան: Դրան դիմանալ կլինի:

— Իսկ մայրս ինձ ասել է, վոր իբր թե պետք է մի ճանձ բռնել ու կրակի վրա այրել: Իբր թե դրանից մոծակները կպակասեն:

Այսպես ահա՝ նրանք մեծերից լսածը հաղորդում եյին իրար:

Հանկարծ Միխայլոն հիշեց, վոր ուրասայում այժմ համեղ սուպ է յեփվում պղնձում:

Նա վեր թռավ ու վազեց տուն: Շուտով մյուսներն ել ցրվեցին:

II

Լավ է ուրասայում: Դուրսը Միխայլոյին չի քաշում: Նա նստած է ոջախի

մոտ: Նրա հոգը չե վողջ բնակարանը լըցված ծուխը, վոր դեպի ծխանցքն է քաշվում: Մովորություն է. — յեթե այս ամենորյա ծուխը չլիներ, ուրասան նրան այնքան հարմար չեր թվա:

Տղան վոչնչով զբաղված չեր: Բայց այդպես յերկար մնալ չեր կարող: Ուր վոր է՝ վեր կթռչի ու մի տեղ կվազի — հարն ոգնելու կամ ընկերների հետ խաղալու: Իսկ այժմ լռության ու մտածմունքի բուպե յեր:

Տղան, աչքերը կկոցած, ոջախում վառվող կրակին է նայում, նրան այնպես է թվում, թե ուր վոր է՝ կտեսնի կրակի «տիրոջը» (վոգուն), Մեծերը նրան ասել եյին, թե նա ապրում է այստեղ, բոցերի մեջ: Իսկ նրա կինը — ոջախի տիրուհին — ապրում է մոխրի տակ: «Կրակի տերը» մարդկանց փրկում է ձմեռվա ցրտից, կերակուր է յեփում, իսկ «ոջախի տիրուհին»՝ ուրասայում ապրողներին սուղջությունն ու բարեկեցությունն է պահպանում: Զուր չե, վոր տունգուսները հարգում են նրանց, զուր չե, վոր խնդրում են նրանց խորհուրդներ տալ, սակայն դու յերբեք նրանց չես տեսնի:

«Դոնե մեկ անգամ կարելի լիներ տեսնել նրանց», — մտածում է Միխայլոն:

Լուսից աչքերը կկոցելով՝ նա բոցեղեն լեզուների միջից բնակարանի ծանոթ կահավորությունն է տեսնում. ծանոթ, սովորական — դրա համար ել սիրելի: Տղան վորքան հիշում է իրեն, այդ կահավորությունը միշտ նույնն է յեղել:

Այն որից, յերբ Միխայլոն հիշում է իրեն, շատ անգամ են քոչել, շատ կայաններ են փոխել, շատ անգամ են ուրասան դարսել՝ ճանապարհի համար: Սակայն ամեն անգամ, նոր կայան հասնելիս, ուրասան նույն ձևով են սարքել, — շուրջը ձողերն այնպես են տնկոտել, վոր նրանք վերևում միացել են իրար և ձողերից շինած այս քողտիկը ծածկել են կամ կեչի ծառի յեփ տված կեղևով կամ զամշով: Ուրասայի կենտրոնում փոս եյին շինում՝ ոջախի համար և չորս կողմը քարով պատում եյին: Ոջախի վերում կեռավոր ձողեր եյին գցում՝ կերակրով սղինձներ կախ տալու համար:

Միխայլոն աչքերը կկոցելով՝ կրակի ու ծխի միջից տեսնում էր այդ ձողերն ու կեռերը: Նրանք հասարակ բաներ չեյին, նրանք բնակարանի սրբություններն եյին համարվում:

Միխայլոն ուրասայում նստածներին էլ

էր տեսնում: Նրանք մերձավորներ, թանկագին անձնավորություններ եյին՝ կյանքի առաջին տարիներից ծանոթ:

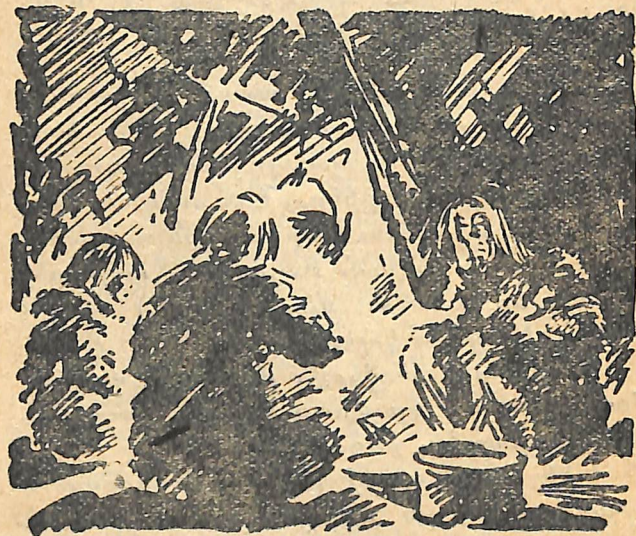
Ոջախի մոտ նստած էր ծերունի, կնճիռներով ծածկված պապը: Նա աջ ձեռքի արմուկը հենել էր ծնկանն, իսկ զուխը զրել էր ափի մեջ: Վերջերս նա անառողջ էր — ծերացել էր: Այլևս յեղջերուներ վորսալու չէր գնում, վորսի հրացանն ընկած էր անգործ: Միխայլոն նայում էր պապիկին. և վորքան սիրելի յեր ծեր պապիկը: Ոջախի մյուս կողմում, այսպեք կոչված «կինարմատի տեղում», մայրն զբաղված էր դործով, — կեչու կեղևից աման էր կարում. ամուր, անջրանցիկ աման, վորի մեջ կաթ և ջուր կարելի յեր պահել: Հենց այստեղ էլ Միխայլոյի քույրիկը, Նաստասյան, բուր ուժով աշխատում էր նույնն անել, ինչ վոր մայրն էր անում: Բայց դեռ անշնորհք կերպով էր անում, միայն կեղևի կտորտանքն էր կոլոկ-կոլոկ անում:

Որորոցում, յեղջերվի մորթում փաթաթած, պառկած էր մյուս փոքրիկ քույրը — փոքրիկ-փոքրիկ, ծիծաղելի:

Մեկ տարի առաջ հենց նույն որորոցում փոքրիկ յեղբայրն էր պառկած: Միխայլոն

լավ ե հիշում, թե յեղբայրիկն ինչպես հի-
վանդացավ ու մեռավ: Այն ժամանակ դար-
չոտել եր մայրը, մինչև որս ել դարձ ե ա-
նում: Ինչպես յերևում ե՝ նա փոքրիկին չի
մոռանալու:

Միխայլոն նստել ու միտք ե անում:
Հանկարծ ցնցվեց: Դրսևում լավեց փոքրիկ,
դեղնափետուր թռչունի—չիչակի ճիչը: Այս—
հավատացած եր Միխայլոն— փոքրիկ յեղ-
բայրն ե, վոր մոտ ե թուել իրենց ուրա-

սային: Մեռած յերեխան, հավատում ես
առնագուսները, փոխարկվում ե փոքրիկ թռ-
չունի ե թռչում «վերին աշխարհը»: Այն-
տեղից նա յերբեմն թռչում, գալիս ե հարա-
զատներին տեսներու:

Մայրը նույնպես ցնցվեց: Վեր կացավ
և ուրախացից շտապ դուրս յեկավ: Միխայ-
լոն նրա յետևից գնաց: Ինքը հենց փոք-
րիկ յեղբոր մասին եր մտածում, — նա յել
թուել, յեկել ե: Այս միտքը նրան ուրախու-
թյուն պատճառեց:

Նա հենց այնտեղ եր ուզում վագել,
վորտեղից թռչնիկի ճիչը լավեց: Սակայն
մորը նայելով՝ կանգ առավ:

Մայրը կանգնած եր անշարժ, լարված,
առանց աչքն այնտեղից հեռացնելու, վոր-
տեղից ճիչն եր լավել: Նա հանկարծ դառ-
նազին վողբով պատասխանեց այդ ճիչին:

— Ճուտիկս, ճուտիկս, վորքան ծանր,
վորքան դառն ե ինձ համար:

Ձիչակ թռչնիկը մի քանի անգամ տե-
ղից-տեղ թռավ: Մայրը հետևում եր նրան
առանց աչքը նրանից հեռացնելու: Նա լու-
ղություն դարձած՝ աշխատում եր հասկա-
նար, թե իր ճիչով ինչ ե ուզում ասել
թռչնիկը: Նա հետևում եր թռչնիկին, ժա-

մանակ առ ժամանակ ել դառնազին կերպով
պատասխանում եր նրան:

Զինակ-թուչնիկը մի անգամ ել ճչաց —
կարծես հրաժեշտ եր տալիս — և թռավ,
հեռացավ:

Մայրը յերկնք մնացել եր իր տեղում
կանգնած՝ թռչունի յետևից նայելիս: Հետո
դանդաղ կերպով մտավ ուրասա:

Իսկ Միխայլոն մնացել եր կանգնած: Նա
չգիտեր՝ ինչ աներ: Մտքերն ու զգացմունք-
ները մութն էյին և օդոտ: Հանկարծ տեսավ
տուն վերադարձող հորն ու վազեց նրա մոտ:

III

Պապն անշարժ նստած եր ոջախի մոտ:
Նա գլուխը բռնել եր աջ ձեռքի ափով,
իսկ արմունկը հենել եր ծնկանը: Այսպես
նա ամբողջ որերով եր նստում: Ամենքն ել
տեսնում էյին, վոր նա որից-որ թուլա-
նում ե, վոր հասնում ե նրա յերկար ճանա-
պարհի — «մեռածների աշխարհի» համար
պատրաստվելու ժամանակը:

Պապը պատրաստվում եր դրա համար՝
բուժ ու հանգիստ կերպով:

Նա լուռ կերպով կրակի մոտ նստած՝
հիշում եր անցյալը: Հիշում եր, թե ինչպես

ինքն ել ջանել եր, ինչ արագ քայլով ու
ճարպիկ վորսորդ եր: Հիշում եր այնքան
սիրած յեղջերուներին, այն աղջկանը, վորի
հետ ինքը նշանվել եր, վորի հետ այնքան տա-
րի ապրեց: Հիշում եր, թե ինչպես մեծա-
ցան իր տղաները, ինչպիսի կտրիճներ դար-
ձան, ինչպես ինքը բաժանեց նրանց, իսկ
ինքը մնաց ապրելու Միխայլոյի հոր հետ:

Հենց այդտեղ ել տնեցիք էյին նստած՝
ամեն մեկն իր գործին: Կարծես ծերունուն
չէյին նկատում, նրա մտքերը չէյին ուղղում
խանգարել: Միխայլոն արդեն վաղուց չե-
ր խանգարում նրան: Ակամա հեռանում եր
նրանից, թե ինչո՞ւ — ինքն ել չգիտեր: Իսկ
նրա պատմվածքները Միխայլոն սիրում եր
լսել — թե ինչպես եր նա արջերի վորջը
բարձրանում, դահուկներով վայրի յեղջերու-
ների յետևից ընկնում:

Հանկարծ պառավ պապն սկսեց խոսել:
Բոլորը լռեցին: Լսում էյին:

— Յե՛րբ եք մտածում քոչել:

Հասկացան նրան ու հայացքները գետ-
նին հառեցին:

— Դե լավ, վաղվա բան հո չե, դեռ
կսպասենք, — պատասխանեց Միխայլոյի
հայրը:

— Իսկ յեղջերունների կերը կրավակա-
նանա. բոլոր մամռախտը հո չեն կերել:

— Դե լավ, կրավականանա. դու մի ան-
հանգստանա:

— Ինձ մի սպասեք, գնացեք: Ինչու
պետք է ձեզ խանգարեմ, առանց ձեզ ել
կմեռնեմ:

— Զուր ես այդպես ասում, — ասաց
Միխայլոյի հայրը: — Ձենք թողնի, վոր միայ-
նակ մեռնես:

Առաջ այդպիսի սովորութիւն կար — ծե-
րունիներին ու հիվանդներին ճանապարհին
եյին թողնում: Վատ սովորութիւն էր:

Ամենքը լուռ եյին: Յուրաքանչյուրն իր
գործն էր անում: Կարծես առանձին բան
չէր ասվել: Սակայն Միխայլոյի սիրտը
ճկվեց:

Յերկու որ անցավ. Պապն արդեն պռո-
կել էր կրակի մոտ ու չէր վեր կենում:
Հարկան ուրասաններից գալիս եյին մեռնո-
ղին տեսնելու, նրան հրաժեշտ տալու:

Պապն ամենքին հրաժեշտ տվեց: Վոր-
դուն յեղջերունների տնտեսութեանը վերա-
բերող խորհուրդներ տվեց: Նա մեռնում էր,
սակայն հիշում էր յեղջերուններից յուրա-
քանչյուրին:

— Միխայլոյից լավ վարտորդ պատրաս-
տիր, — ասաց նա թուլացող ձայնով:

Մի փոքր լռեց: Հետո նորից խոսեց:

— Հեռանում եմ ձեզանից: Հեռու ճա-
նապարհ ունեմ անցնելու: Գնալու յեմ կես-
գիշերային աշխարհը, մեռելների աշխարհը:
Նրա ձայնը հետզհետե թուլանում էր:
Այլևս զգվար էր լինում նրան լսել:

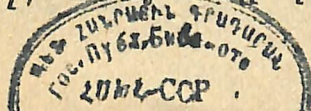
— Ինձ համար չտխրեք, շատ լաց չլի-
նեք: Յեթե ինձ համար շատ արտասուք
թափեք, վրաս կընկնեն, հագուստս կթրջվի:
Ճանապարհիս կարող ե հանկարծ հյուսիսա-
յին քամի փչել, հագուստս կսառցակալի,
առաջ գնալս կզգվարանա:

Լռեց: Հետո հազիվ լսելի եյին այս խոս-
քերը:

— Շտապում եմ հեռանալ ձեզնից: Մե-
ռածների աշխարհում կհանդիպեմ իմոնց...
Ուրասա կշինեմ, մեջը պառավիս հետ կապ-
րեմ... Յեղջերուններ կունենանք, շատ, շատ
յեղջերուններ...

Յեվ պապը մեռավ:

Ակսեցին թաղման ծեսը: Միխայլոն այդ
բոլորի վրա տարորինակ հետաքրքրութեամբ
էր նայում: Պապին հազցնում եյին յերկար
ճանապարհի, անհատ աշխարհի համար:

Այն պապին, վոր դեռ մի փոքր առաջ կենդանի յեր և առողջ, վոր կարողանում եր այնքան լավ պատմել, թե ինչպես եյին ապրում առաջ:

Մինչև այժմ Միխայլոն իրենց ընտանիքում միայն մեկ մահ եր տեսել — փոքրիկ յեղբոր մահը: Այն ժամանակ փոքրիկ յեղբորը դրին փորած կոճղի մեջ ու անտառում ծառից կախ տվին: Պապն ասում եր, վոր առաջներում հասակավորներին ել եյին այդպես թաղում: Իսկ այժմ հասակավորներին այլ կերպ են թաղում:

Ամենից առաջ պապի մարմինն այնպես դրին, վոր գլուխը դեպի հյուսիս լինի. — չէ՞ վոր նա դեպի կես-գիշերային աշխարհն եր գնում: Հետո ել նոր շորեր հագցրին և փաթաթեցին մի ծածկոցում, վոր պետք եր գալու ուրասայի համար: Չէ՞ վոր նրանք հավատում եյին, վոր այնտեղ, մեռելների աշխարհը հասնելուն պես, նա իր համար բնակարան եր շինելու: Հենց դրա համար ել պետք եր ուրասայի համար պատրաստի ծածկոց տալ, վորպեսզի դրա պատրաստելու վրա նա ժամանակ չկորցնէր:

Հրաժեշտի բոպեն հասավ:

Միխայլոյի մայրն որորոցից վերցրեց

փոքրիկին, բարձրացրեց պապի վրա ու ասաց.

— Այժմ գնա, ուր գնում ես: Յերեխաներիս ձեռք չտաս: — Յեւ նա հոգատար հայացք դրեց Միխայլոյի ու Նաստասյայի վրա: — Մի տխրի, դարդ մի անի, գնա, յետ չնայես: Յերեխաներն — իմն են: Դու փոխինչ չունես, և քո բանն այժմ լավ ե:

Այսպես եր ասում նա՝ դառնալով հանգուցյալին՝ նրանից պահպանելով իր յերեխաներին: Վախենում եր, չլինի թե նրանցից մեկնումեկին իր յետևից տաներ:

Սկսեցին հանգուցյալին դուրս բերել: Ուրասայի ծածկոցում հյուսիսային կողմից անցք բաց արին: Այդ անցքով ել դուրս բերին մարմինը: Մեռելին ուրասայի դռնով չեն դուրս բերում:

Լաց ու աղաղակ բարձրացավ: Սուգ ու շիվան եյին անում:

— Դու գնում ես գիշերվա կողմը: Ինչո՞ւ յես գնում: Վո՞րքան տխուր, վո՞րքան ծանր ե մեզ համար...

Վողբերը ցնցում եյին: Միխայլոն, իրեն համար անսպասելի կերպով, սկսեց մյուսներին յետևից վողբալ ու սգալ: Նրանց բաներն ել գործ ածում:

— Ինչո՞ւ վնասցիր, ինչո՞ւ թողեցիր, Այժմ առանց քեզ ի՞նչպես պետք է տալենք:

Ուրասայի առաջ բավական վատ սահնակ եր կանգնած, վորին մի յեղջերու յեր լծված: Այդ սահնակի վրա յել դրին հանգուցյալին: Թաղման թափորը (յերթը) շարժվեց դեպի անտառի այն անդը, ուր գերեզման եր պատրաստված:

Ճանապարհին մի քանի անգամ կանգ առան: Դրանով հանգիստ եյին տալիս հանգուցյալին: Այդպես եյին ասում:

Վերջապես յեկան գերեզմանի մոտ: Ննջեցյալին սահնակի վրայից վերցրին: Կտրրտեցին այն փոկերը, վորոնցովնա փաթաթած եր: Գերեզման իջեցրին: Հետը հաց, գավաթ և գլալ դրին, վորպեսզի նա ճանապարհին կարողանա կերակրով իրեն կազդուրի:

Գերեզմանը ծածկեցին: Վրան դրին այն սահնակը, վորով բերել եյին մեռելին: Սկզբում գեռ կոտրեցին: Սովորությունն այդպես եր—հանգուցյալի բոլոր իրերն սկզբում կոտրւտում, «մեռցնում» են, իսկ հետո դարսում են գերեզմանի մոտ:

Դրանից հետո սպանեցին այն յեղջերվին, վորով բերել եյին ննջեցյալին: Սպանելով պառկեցրին գետնին, գլուխը դեպի հյուսիս:

Թող իր ճանապարհը Վիտենա: Չէ՞ վոր սրանից հետո նա յե մեռելին կիսագիշեր աշխարհը տանելու—մեռածների աշխարհը, ուր մեռելներն ապրում են վորպես կենդանիներ: Մեռած յեղջերուն մեռելների աշխարհն է տանելու մեռածին՝ ջարդած, «մեռցրած», սահնակով: Հետները վերցնում են հանգուցյալի բոլոր ջարդած—«մեռցրած» իրերը:

Թաղումը կատարեցին՝ ինչպես վայել եր: Վերադարձան տուն—կայանը:

Միխայլոյին ուրասան դատարկ եր թվում. կարծես մի բան պակասել եր:

Սակայն ժամանակ չկար մտածելու, թե սիրտն ինչո՞ւ յեր ճմլում: Չորս կողմում արագ հավաք եր կատարվում: Ամբողջ կայանն եր տեղահան լինում.—նոր տեղ եյին քոչում:

Քոչելու մասին վաղուց եյին մտածում.—յեղջերուները շրջակայքի մամուխոտը վաղուց եյին կերել ու տրորել: Միայն թե մեռած պապին թողնելն եր մեղք: Իսկ այժմ պետք եր շտապել: Տունգուսների հավատալիքներով լավ չե միայն այնտեղ, ուր մեկը մեռել է: Այդպիսի տեղից վորքան շուտ քոչես, այնքան լավ:

Տղամարդիկ սկսեցին յեղջերունները ժողովել: Միխայլոն, մյուս տղաների հետ միասին, ոգնում էր, վորքան կարող էր, իսկ կանայք այդ ժամանակ ուրասաններն էյին քանդում: Նրանք պոկում էյին նրանց ծածկոցները, փաթաթում ու յեղջերուններին էյին բարձում: Նոր տեղը գան թե չե, տղամարդիկ իսկույն թեք տնկած ձողերի վրա նրանց կմախքը կկառուցեն, իսկ կանայք այդ կմախքը ծածկոցով կպատեն—և բնակարանն արդեն պատրաստ կլինի:

Մինչդեռ մայրն զբաղված էր ուրասայի ծածկոցով և տան իրերն էր դարսում յեղջերամորթով պատած կեչեկնդե տալրակներում, Նաստասյան որորոցում պառկած քույրիկին էր հսկում, վորն անտեղյակ իրեն սպասող ճանապարհորդությանը—հանդիստ քնած էր: Նա հանդիստ մնաց նաև այն ժամանակ, յերբ, տաք ու փափուկ որորոցում, կապեցին մի յեղջերվի: Համաչափ քայլվածքով գնում էր յեղջերուն, հետն էլ ճոճում որորոցը: Չափված շարժումն որորում էր նրան, և նա քնում էր:

Միխայլոն ու Նաստասյան գնում էյին յեղջերուններին հեծած: Նաստասյան իր յեղջերուն յիրեխային մոտ էր պահում ու շա-

րունակ հոգատար կերպով որորոցին էր նայում:

Այսպես ճանապարհ ընկավ հեծնելու և բռնատար յեղջերունների գնացքը: Յեղջերունները զարդարված էյին: Միքանիսի ախանջներից թելեր էյին անցկացրել ու թելերից բուշտեր կախկխել: Մի քանիսի յեղջուրներին էլ գույնզգույն լաթեր էյին կապկպել: Յերբեմն հեծվորը կռանում էր դեպի յեղջերուն, վորպեսզի քաղցր խոսք ասեր նրան: Իսկ յեղջերուններն,—ասում են տունգուսները,—մարդու պես ամեն ինչ հասկանում են:

IV

Յերկար, ճանճրալի լինելու չափ յերկար տևեց ձմեռը: Ուսվարի թագավորություն էր: Արևը չէր յերևում: Միայն թեթև կարմրություն էր փռվում յերկնակամարի վրա, սակայն փոխարենն աստղերն անսովոր վառ էյին փայլում գիշերները: Ժամանակ առ ժամանակ հյուսիսափայլի շողշողուն ճառագայթներն էյին ձգվում յերկնքով: Նրանք անհանգիստ զգացմունք էյին առաջացնում թե մարդկանց, թե կենդանիների մեջ:

Սառնամանիքներն այնքան էյին դաժան,

վոր յերկաթն ապակու պես փխրուն եր դառնում, իսկ թաց փայտը յերկաթի պես ամրանում եր: Հողը ճաքճքում, լայն ճեղքվածքներ եր տալիս: Այսպիսի ցրտերի ժամանակ ճամբորդն իր ունեւորն շնչառությունից անկերջ խշշոց եր լսում:

Յերբեմն ել բուք եր առաջանում: Մառախուղը պատում եր յերկինքը: Մաստիկ քամին ողը լցնում եր ձյունի փաթիլներով: Մեզն անթափանցիկ եր դառնում: Ողը լցվում եր մրրկի սարսափելի վռնոցով:

Քոչում եյին հյուսիսային քամիներից պաշտպանված տեղեր: Տեղից տեղ քոչելը դժվար եր լինում:

Յերբեմն գետերի յերեսին, ձյունի շերտի տակ շուր եր կանգնում: Այդպիսի տեղերում սահնակների սկաններն ու յեղջերուների վտանքը սառցակալում եյին: Հարկ եր լինում քերել սկաններն ու թաղիքով պատել կենդանիների սառցակալած վտանքը: Յերբեմն տեղից տեղ քոչողներին փոթորիկ եր վրա հասնում: Նա վայր եր գցում յեղջերուներին ու շուռ եր տալիս սահնակները:

Բուքի ժամանակ մարդիկ ամբողջովին վստահում եյին յեղջերուների միանգամայն ճիշտ բնագղին, և այդ կենդանիները նրանց

ապահով տեղ եյին դուրս բերում: Բայց պատահում ել եր, վոր առաջ գնալը միանգամայն անկարելի յեր դառնում: Այդպիսի դեպքերում յեղջերուներին արձակում ու ազատ եյին թողնում: Ձյունի փաթիլները ծածկում եյին թե յեղջերու, թե սահնակ:

Ձյունի տակ պառկելը սարսափելի լեր՝
Յեթե բուքից հետո հյուսիսային սառցնոդ
քամին փչեր, կարելի չէր կենդանի թաղ-
ված ֆնալ սառած ձյունի տակ:

Այնուամենայնիվ, չնայելով դժվարու-
թյուններին ու վտանգներին, տեղից-տեղ
քոչին ուրախ եր անցնում: Տղամարդիկ ու
կանայք իրենց ամենալավ զգեստներն էյին
հագնում: Նրանց բարձրագույն ճիշդ հեռու-
ներն եր հասնում:

Նախ քան ճանապարհ ընկնելը, ջահել
տղաները շներն առած, գնում էյին առաջ,
դեպի յեղջերուները և հոտը քշում էյին այն
ճանապարհը, վորով գնացքը պետք է շարժվեր:
Առջևից գնում էյին մեծերը, նրանց հետևում
եւ յեղջերուների հոտը: Վերջից գնում էյին
կանայք՝ տան յեղած-չեղածով: Յերկու կող-
մերում ջիգլտ էյին խաղում աղջիկները:

Գնացքի մեջտեղում սահնակներ կային,
վորոնց սպիտակ յեղջերուներ էյին լծված:
Դրանք սրբազան սահնակներ էյին. դրան-
ցով տանու կուռքերն էյին տեղափոխում:
Այն կուռքերը, վորոնք իբր թե (այդպես էյին
հավատում տունգուսները) հովանավորում
էյին մարդկանց, ոգնում էյին նրանց վորսի
ժամանակ, բարեկեցություն էյին բերում

նրանց: Այդ պատճառով եւ նրանց «կերակ-
րում» էյին, – յուրաքանչյուր նորալուսնի կամ
հաջող վորսից վերադառնալիս, ոժում էյին
արյունով, ճարպով կամ վորսի ուղեղով, կամ
վայրի յեղջերվի այրած ճարպի ծխով ծուխ
էյին տալիս:

Բայց ահա ձմեռվա յերկար փշերն անցավ:
Մի գեղեցիկ ուր, յերկնքում ճեղք տվավ մի
լույսի նեղ շերտ, ամպերը վառվեցին ծիրա-
նագույն կարմիր լուսով, վորի ցոլքը ճառա-
գայթանման անցավ ամբողջ յերկնակամա-
րով: Դուրս նայեց շրացուցիչ վառ արևը: Նա

միայն մեկ ընդհանուր նայեց, վորից հետո
թագնւոյց յերկրի յերեսին փոփոգ մառա-
խողի յետևում: Իսկ յերկնքում չքնաղ լու-
սածագը վառւոյց, վոր ոչը լցրեց վարդա-
գույն լուսով: Հենց այն տեղում, ուր արեւը
թագնւոյց, դեռ յերկնք-յերկնք ծիածանի
գույներէքծերն ելին խաղում:

Արեւը միայն մեկ ընդհանուր նայեց,
բայց նա բոլորին ուրախութիւն, լույսի
ու կյանքի հույս բերեց:

Տունգուտները գուրս յեկան իրենց բնա-
կարաններէց, յերեք անգամ յերկրպագու-
թյուն տվին և դառնալով դեպի արևն առացին:

— Արև, բարեհաջող որեր տուր՝ ապրելու,
մեր շունչն ու կյանքը պահպանիր, յերջան-
կություն, բարեկեցություն շնորհիր, հետա-
գայում չթողնես մեզ:

Այսպես ելին վողջունում նրանք արևի
յերևալը:

Յուրտ, մթին ձմեռն իր տեղը շուտ գիշեց
գարնանը: Իսկ գարունը բուռն թափով ծա-
վալւոյց: Գետինը ծածկւոյց կանաչով, ծաղիկ-
ները գունագեղ փայլ տվին, խեղճփիճփի
նոր, բաց-կանաչ քնքույշ փշատերևներ ար-
ձակեց, սպիտակ խնկենու հոտն աշխարհը
բռնեց:

Լճերում ու գետակներում սկսեցին սագեր,
բադեր, կաքապներ ու սուգահավքեր վխտալ:

Ամեն տեղ կյանքը յեռում եր, կարծես
գիտեր, վոր իրեն քիչ ժամանակ ե տրամա-
դրած: Վոր հեռու չեն աշունը, խավարն ու
ձմեռվա սառնամանիքները:

V

Միխայլոն իր ամբողջ կյանքում հիշում
եր, թե այդ դժբախտությունն ինչպես սկըս-
վեց:

Ձմեռը, յեղջերունների համար լավ արու-
նեք փնտռելով, քոչքոչում ելին անցկաց-
նում: Նրանք հարուստ ելին, յեղջերուններ
շատ ունեյին: Գարունը վրա հասավ և նրանք
շարժւեցին դեպի այն տեղերն, ուր գետակ-
ներ ու լճեր կային: — ամառն այդ տեղերում
ձուկ վորսալու ելին գնում:

Պետք յեղավ գետն անցներ: Նրա վրայի
սառույցն այլևս ամուր չեր: Սառցի վրայով
անցնում ելին ձողերին հենած, թոկից բռ-
նած:

Որորոցը, յերեսայով մեկտեղ, յերկար
թոկերով կապել ելին յեղջերուններին: Յեղ-
ջերուններն զգույշ կերպով վոտ փոխելով՝
բաշում ելին կնչեկեղևե տուփը՝ յերեսա-

լով մեկտեղ: Մոտիկից գնում եր Միխայ-
լոյի մայրը: Նրանից քայլ անգամ յետ չեր
ֆուում Նաստասյան:

Վերջապես մյուս ափը հասան: Գետանցը
դժվար եր: Սառուցը ճրճուում և մարդկանց
ու յեղջերուների վտանների տակ կորանում
եր: Միխայլոն վտանգը գիտակցում եր,
բայց չեր վախենում: Սրտոտ ու անվախ են
տունգուաները: Նրանք յերեխայությունից
են փորձանքների վարժվում:

Մարդիկ լծկան յեղջերուները հետ միա-
սին անփորձ անցան: Նրանց յետևից հոտը
շարժվեց:

Հենց այստեղ ել փորձանք պատահեց:
Սառուցը չդիմացավ, կոտորվեց: Յեղջերու-
ներն ամեն կերպ աշխատում էին դուրս
գալ: Միքանիսը մի կերպ դուրս յեկան,
բայց շատերը սառցի տակ անցան ու փոշն-
չացան: Մանավանդ ձագեր շատ վոչնչացան:
Նրանք դեռ շատ թույլ էին:

Սակայն այս դեռ փորձանքի սկիզբն եր:
Յեղջերուների պակասելն զգալի յեր
Բայց և այնպես Միխայլոյի հորը, Յեգորին,
առաջվա պես կարելի յեր «շատ յեղջերու-
ունեցող» անվանել: Նրա հոտերը մեծ էին:

Հանկարծ Յեգորի յեղջերուները համա-

ճարակով բռնվեցին: Նրանք մեկը մյուսի
յետևից հիվանդացան: Նրանց վտաններին,
սմբակների մոտ, թարախոտ վերքեր էին
յերևում: Վտաները սաստիկ ուռչում էին:
Այդ հիվանդության առաջ տունգուաներն
անոգնական են, բժշկել չեն կարողանում:
Հիվանդացած յեղջերուները սասկում էին:
Հիվանդությունը տարածվում եր:

Յեղջերուների հոտերի մոտ մեծացած
Միխայլոն լավ եր հասկանում, թե այդ ին-
չով և վերջանալու:

Յեվ ահա մի որ ուրասայում այնպիսի
բառեր հնչեցին, վորոնք բոլորի մտքում կա-
յին. նրանք բոլորի հոգին հուզեցին:

— Մենք աղքատացել ենք:

— Մենք աղքատացել ենք, — ասաց Յե-
գորը: Յես այլևս նախկին մեծ հոտերը չու-
նեմ: Յեղջերուներիս մեկ տասերորդ մասն
ե միայն մնացել: Դե ի՞նչ արած: Մենք ել
վորսորդությամբ ու ձկնորսությամբ կապ-
րենք: Ժամանակն ե, Միխայլո, վոր դու վոր-
սորդության վարժվես: Քեզանից յես լավ
վորսորդ կալատրաստեմ:

— Իսկ յես և դու, Նաստասյա, — ասաց
Միխայլոյի մայրն իր աղջկան, — ձմեռվա հա-
մար ավելի շատ պաշար կալատրաստենք ու

չենք քաղցի: Առանց յեղջերուների յուր կգնանք: Դու այժմ արդեն մեծացել ես ու իմ ոգնականը կդառնաս:

Նաստասյան վոչինչ չտասց: Միայն նրա սև, խելացի ու արագաշարժ աչքերը փայլեցին: Նա իրեն հպարտ եր զգում: Առաջ ել եր մորն ոգնում, սակայն այդ միայն գվարճության համար եր: Այժմ նրա վրա պարտականություն էլին դնում: Նա փոքրիկ աղջիկ եր, սակայն այժմ համարյա մեծ եր համարում իրեն, վոր աշխատում եր ընտանիքը կերակրելու:

Իսկ Միխայլոն դուրս վաղեց ուրախալից և ուրախ կերպով սկսեց պտտվել, ցատկոտել ու թռչկոտալ: Նրան թվում եր, թե ինքն արդեն ճարպիկ ու քաջ վորսորդ ե դարձել:—ահա արջին կհանի իր վորջից, կըսպանի նրան ու կհուշակվի: Յեվ համարձակ վորսորդական սխրագործություն կանխավայելումը նրան հպարտ եր դարձնում:

VI

Նաստասյան մոր և ուրիշ կանանց հետ նստած եր բռնած ու ափը գցած ձկների մի մեծ կույտի առաջ: Որ-որի վրա տղամարդիկ ձուկ էլին վորսում, իսկ կանայք իրենց

գործն էլին տեսնում:—ձմեռվա համար ձկան պաշար էլին պատրաստում:

Աշխատանքը Նաստասյայի համար նոր բան չեր: Իր կյանքի դեռ առաջին տարիներից եր նա իր խելացի ու կենդանի աչքերով դիտել այն ամենն, ինչ վոր անում էլին մայրն ու մյուս կանայք: Բայց պատահում եր, վոր նայում եր, նայում, մի վորևե բանում ել ոգնում եր, հետո դուրս եր վազում՝ մյուս յերեխաների հետ խաղալու: Իսկ այժմ նա իրեն իսկական աշխատավորուհի յեր համարում: Նա գիտեր, վոր իր ոգնությունը ևս հարկավոր ե:

Ձուկ անչափ շատ կար այն լճում, վորի մոտ եր քոչել Յեգորը: Հոտի վոչնչանալով շատ բանվորական ձեռներ ազատվեցին, վորոնք առաջ յեղջերուների մասին էլին հոգում: Տղամարդիկ սկսեցին գլխովին ձկնորսական արդյունաբերությունը զբաղվել: Կանայք իրենց աշխատանքով նրանց յետևից հաղիվ էլին հասնում:

Կանայք վարժ ձեռքերով կույտի միջից արագ բռնում էլին մեծ ձուկը, կխում էլին, գլուխը կտրում, փորոտիքը հանում, և վրան յերկայնքին ու լայնքին կտրվածքներ էլին անում: Հետո կեսից բաց արած ձկները

զույգ-զույգ կապտաում և փուում եյին արեի տակ:

Պատրաստած և արեի տակ չորացրած ձուկը «յուկոլա» յե կոչվում: Արևոտ յե-ղանակին յուկոլան պատրաստվում ե 5—6 որում: Սակայն հակառակի պես հենց ամպամած որեր եյին անում, այդ պատճառով ել ստիպված եյին լինում յուկոլան կրակի

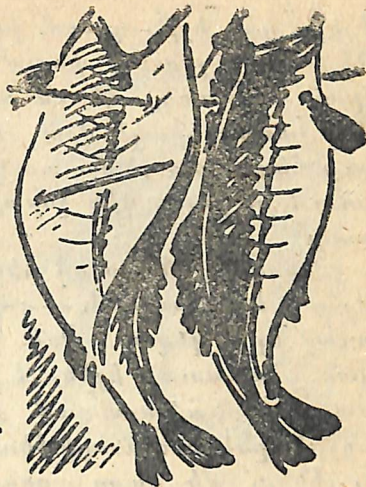

մոտ չորացնել: Այդ նպատակի համար տղամարդիկ կեղևածածկ հատուկ շվաքարան եյին շինում:

Յուկոլայի վրա, յերբ նա յերկար ժամանակ չի չորանում, սովորաբար ճանճեր են նստում, վորոնք յուկոլայում իրենց ձվիկներն են դնում: Նա-

տասյան ստիպված եր լինում չորացնել ու համար կախած ձուկը շարունակ մաքրել այդ ձվիկներից: Յեթե յուկոլան այդ ձվիկներից չմաքրեյին, միքանի որից հետո նրանից միայն կաշին կմնար:

Կանայք մի այլ տեսակի ձկնապաշար ել եյին պատրաստում, վորն, այսպես կոչված, պորսա յեր կոչվում: Ձկան գլուխը կտրում, փորոտիքը դեն եյին գցում, իսկ ձկնկիթը թողնում եյին: Ձուկը պղինձներում յեփում, հետո տրորում եյին կեչեկեղևի ամաններում:

Փշերը դեն եյին գցում, իսկ ստացված շփոթը բարակ շերտով փռում եյին տախտակի վրա: Տախտակը դնում եյին կրակի մօտ: Այդ շփոթը կրակի վրա մի քիչ տաքացնելուց հետո, մանր կտրտում, կեչեկեղեի վրա փռում ու բոլորովին չորացնում եյին արևի տակ:

Նաստասյան ձուկը ձեռքերով ուրախությամբ եր տրորում, — գործն այդպես ել առաջ եր գնում, իսկ հետո, յերբ պորսան կտրտում եյին, և յերբ որվա ընթացքում նա չորանում եր արևի տակ, աղջիկն ընկերուհիների հետ միասին, ինչպես ել լիներ, մի կտոր պորսա յեր բերանը գցում: Հոգ չեր, վոր նա դեռ պատրաստ չեր: Նաստասյային այդ առանձնապես համեղ եր թվում:

Մթերելու համար պատրաստած ուտելիքը դարսում եյին շտեմարաններում: Գազաններից պաշտպանելու համար այդ ամբարները շինում եյին ցցերի վրա:

Հենց վոր աշունքանում եր, սկսում եյին հորեր քանդել: Հորերում նույնպես մթերք եյին պահում: Ձուկը հորն եյին լցնում, առանց մաքրելու, ամբողջ վիճակում: Ձուկը փտում եր, իսկ դրա վրա վոչ վոք ուշա-

դրություն չեր դարձնում: Տունգուսները սովոր են փչացած ձուկն աֆսպես ուտել, ինչպես թարմ են ուտում:

Մի քանի հոր լցրին սպանած թռչուններով: Յերեք-չորս վոսկրահան արած սագերի միսը կարեցին սագերի կաշվի մեջ աֆսպես ամուր դարսած, վոր մեջն ողջ չանցներ: Մի քանի այսպիսի փոքրիկ կապոց դարսեցին հորի մեջ, իսկ հորը ծածկեցին մամուռով:

Դեռ կանացի ամառային մի գործ ել կար, վոր Նաստասյան շատ եր սիրում: Հատապուղ ժողովելն եր այդ: Շուրջը հատապուղ շատ կար — հապալաս, շիկլա և այլն: Վնրքան լավ եր — նստել հապալասենու առաջ, պտուղներ ժողովել, միաժամանակ չմոռանալ մեկ-մեկ ել այդ պտուղներից բերանը գցել: Կարծես վառ-կարմիր հապալասը ժրպ-

տում եր աղջկան: Այնքան հատապտուղ կար,
վոր ժողովելը դժվար չեր: Յե՛վ յեթե նրան
հատապտղի եյին ուղարկում, պետք եր
շատ ժողովել: Ձե՛ վոր հատապտուղները
կերակրի համար վորպես համեմունք եյին
ծառայում, բացի դրանից՝ հատապտուղներ
եւ պետք եր մթերել:

Նաստասյան քիչ չեր տեսել, թե մայրը
ձկան կերակրի վրա ինչպես եր հապալաս
գցում: Դրանից համեղ կերակուր եր ստաց-
վում: Նաստասյան ոջախի վրա չորացրած
ձկնկիթ խառնած ու յեփած հապալասե
բլիթներ եւ եր սիրում: Թարմ հապալասը
յեղջերվի կաթով նուշնպես համեղ եր: Պոր-
սայի հետ խառնած նուշնպես լավ եր:

Նաստասյային վայրի սոխուկ, յեղնու-
րնկույզ և բեկտենու պտուղ ժողովելու եւ
եյին ուղարկում: Բեկտենու պտուղը հենց
կորիզներով թխում եյին փոքրիկ տապակի
մեջ: Յեղնուրնկույզները կեղեի հետ միա-
սին ծեծում ու թխում եյին: Իսկ վայրի
սոխուկը վորպես համեմունք եր ծառա-
յում:

Նաստասյայի և Միխայլոյի մայրը,
Մարիան, լավ խոհարարուհի չեր: Նրանից
շատ բան կարելի չեր սովորել: Նա կարողա-

նում եր կերակուրը համեղ ու բազմազան
պատրաստել:

Յերբեմն նա յուրայիններին ոջախի վրա
պղնձում մսից, արյունից ու ալյուրից յե-
փած սուպ եր տալիս: Յերբեմն վառած
ածխի վրա՝ կամ մոխրում խորոված՝ չմաք-
րած մեծ ձուկ, սկյուռ, ջրասամույր կամ
վորեւ թռչուն եր տալիս: Խորխը, բուրդը,
փետուրներն ածխանում ու կերակրին առան-
ձին համ եյին տալիս: Յերբեմն նա վորեւ
բան եր խորովում շամփուրով կամ ոջախի
սաստիկ տաքացած քարերի վրա: Յերբեմն
եւ վորեւ կենդանու ստամոքս եր պատ-
րաստում ու մատուցում: Ստամոքսը կրակի
վրա յեր կախում և այնքան թողնում, վոր
լավ ապխտվում եր, վորից հետո նա
համեղ ուտելիք եր համարվում: Կամ ձվա-
ծեղ եր պատրաստում: Ձանազան թռչուն-
ների ձու յեր գցում պղինձը, պինդ յեփած
ձվերը մանր կտրտում, խառնում եր յեղջերվի
ճարպի հետ և տապակում կրակի վրա:

Նաստասյան ամեն ինչ ուշադրութեամբ
եր դիտում: Նա ուզում եր, վոր կանացի
բոլոր գործերն ինքն եւ կատարել կարողանա:

— Ուրասայի համար նոր ծածկից պետք
ե պատրաստել, — ասաց մեկ անգամ Մա-

ըիան, — ձմեռային ծածկոց:
Մեր հինը բոլորովին ձեռքից
գնացել է:

Մեծ ուրասայի ծածկոցի
համար մոտ հիսուն յեղջե-
րամորթի յե գնում: Պետք
եր պատրաստել: Գազանների
մորթիները պատրաստելու

գործով տունգոլանների մոտ կանայք են
գլաղվում:

Մարիան Նաստասյային ցույց տվեց, թե
ինքն ինչպես է քերիչով մորթին ճլերից
բաժանում: Սակայն այդ գործը մանկական
ձեռքերի ուժի բան չեր: Նաստասյան քերեց,
քերեց, հետո ստիպված յեղավ թողնել:

Մարիան բոլորովին մաքուր քերեց մոր-
թին և դուրս բերեց դուրսը չորացնելու:
Չորացնելուց հետո կախեց, վոր ծխոտվի:
Դրանից մորթին ավելի փափկեց: Բայց
ավելի ևս պետք էր փափկացնել: Ճարպ
քսեցին, հետո սկսեցին ձեռքով ձգել ու տրո-
ւել: Մորթին այնքան փափկեց, վոր ձեռքի
տակ ձգվում էր:

Նաստասյան այս բոլորը տեսնում ու
սովորում էր:

VII

Այդ յերկրում շատ խոշոր ու մանր գա-
ղաններ էին վխտում:

Յուրաքանչյուր տունգոլա հենց բնատուր
վորսորդ էր:

Բայց յեղջերվի հոտերով հարուստները
սակավ էին վորսի գնում: Յեղջերուհիներին
խնամելը ժամանակ ու տղամարդու ձեռք

եր պահանջում, — տունգուսների մոտ յեղ-
ջերունների հոգան ամբողջովին աղամարդ-
կանց վրա յեր ընկած:

Յեղջերվի հոտերն սկզբում Յեգորին բա-
վական սնունդ էյին տալիս: Այժմ պետք էր
նաև վորսի մասին մտածել:

Ամառը միասին գնում էյին վայրի սա-
գեր վորսալու: Դրա համար շատ մարդ էր
հավաքվում: Սագերն ու մյուս ջրային թռու-
չունները մայիսի մեջերքն էյին գալիս այդ
յերկիրը: Մեկ ամսից հետո թռչունն սկսում
էր փետրաթափ լինել: Այդ ժամանակ կա-
րելի յեր մեծ քանակությամբ վոչնչացնել
նրան:

Դետափերում դարաններ էյին շինում, հետո
սագերին շների ոգնությամբ դեպի այդ
դարաններն էյին քշում: Վախեցած թռչունը
նեղվում էր փոքրիկ, ցանկապատված տա-
րածության մեջ: Վորսորդների համար դժ-
վար չէր լինում փայտերով ջարդել նրանց:
Այսպիսով որական մի քանի հարյուր սագ
էյին կոտորում:

Վորսը բաժանում էյին հավասար կերպով:
Վորսին մասնակցած Միխայլոն, ինչպես և
մյուս յերեխաներն իրենց բաժինն էյին ստա-
նում: Տղաները հպարտանում էյին դրանով:

Սակայն իսկա-
կան վորսորդական
սեզոնն ուշ աշնանն
էր սկսվում: Թա-
կարդներ, վորոգալթ-
ներ, ինքնաձիգ ա-
ղեղներ էյին սար-
քում: Խոշոր գա-
զանների համար քո-
ղարկված փոսեր
էյին շինում: Մանր
գազանների, որինակ
կգաքիսների համար
չառկաներ — ձրգ-
ված լարով աղեղ էյին
դնում: Նրա վրա
դրված սլաքը մրձաձև ծայր
ուններ: Փոքրիկ
գազանը, վորպեսզի
ձեռք զցի այնտեղ
դրված խանձը, անպատճառ
պետք է դիպ-
չեր այն բանին, վոր
լարը ձգված էր պա-
հում: Սլաքն այդ
դեպքում թռչում ու
հարվա-
ծում էր գազանին:
Այդ նրան կսպանի,
բայց մորթին չի
փչացնի:

Միխայլոն թափանցում էր
վորսորդական
այս վողջ իմաստության
մեջ: Նա զեռ վաղ
յերեխայությունից
էր դիտում վորսորդա-
կան պիտույքներն,
իսկ այժմ նրա համար

խակական վորսորդական գիտութեան ժամանակն եր հասել:

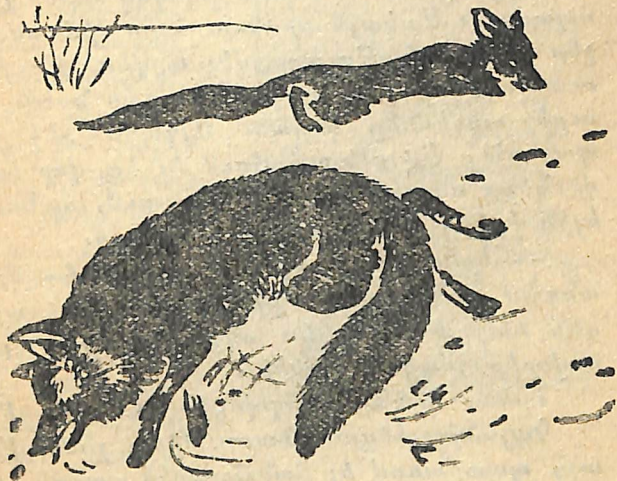
Այժմ արդեն պապի փոխարեն հայրն եր պատմում նրան վորսի ժամանակ իրեն կամ ուրիշներին պատահած զանազան դեպքերի մասին. նրան պատմում եր անցյալ ու ներկա ժամանակի վորսորդութեան դանազան տեսակների մասին: Միևսայլոն լսում ու մտքումը պահում եր:

Յեզորը նրան պատմում եր, թե առաջ ինչպես եյին վայրի յեղջերուներ վորսում: Նրանք անթիվ, անհամար եյին: Պատահում եր՝ սպասում եյին, մինչև վոր վայրի յեղջերուների հոտն սկսում եր գետը լողալով անցնել: Մարդիկ նավակները ջուրն եյին իջեցնում ու սկսում եյին յեղջերուներին տեղերով ծակոտել: Այսպիսով շատ-շատ յեղջերուներ եյին սպանում:

Այժմ վայրի յեղջերուներն զգալի կերպով վոչնչացված են: Այժմ ձմեռն ու գարնանը դահուկներով նրանց յետևից են ընկնում և կոտորում են կամ նետերով կամ հրացանով: Ի՞նչ հաճույք՝ թուշել արագասլաց դահուկներով, այնքան մոտենալ արագավազ յեղջերվին, վոր կարողանաս նետահար անել նրան:

Վորսի մի ուրիշ տեսակն ել կա: Վայրի յեղջերվին հրապուրում են ընտանիներով: Յերբ վայրի յեղջերուները միանում են ընտանիներին, վորսորդն իր յեղջերուները թագստոց դարձրած, գաղափարի կերպով մոտենում ե իր վորսին ու կրակում ե վրան:

Կայանին մոտ շատ աղվեսներ կային: Մեկ անգամ Յեզորն աղվեսների հետքը բռնեց: Նա մտքի մեջ ընկավ. — ինքնածիզ աղեղ զնել, թե՞ աղվեսի համար թույն գցել: Վրճուկ թույն գցել:

Նա Միխայլոյին կանչեց և ցոյց տվեց, թե ինչպես պետք է թուլնով գնդիկներ պատրաստել: Հետո նրա հետ միասին գնաց աղվեսների հետքերի կողմը: Հեռվից նա հետքերի մոտ իր գնդիկները թափթփեց, զբանց հետ միասին ել՝ հրապուրելու համար մսի կտորներ:

— Աղվեսն, — ասաց նա Միխայլոյին, — իր հետքով յետ կվազի, մսի հոտը կառնի և կսկսի ուտել: Թուլնն ել հետը կուտի: Հենց այդտեղ ել նրա վերջը կլինի:

Միխայլոն անհամբեր կերպով վորսի յեր սպասում: Սակայն նրան ու հորը վիճակված չէր աղվեսի մորթուց շահվել: Աղվեսը, թուլնն ուտելով, սատկեց, սակայն շուտով նրան ել ուրիշ աղվեսներ կերան: Այդպես քիչ չե պատահել: Բայց պատահում ել էր, վոր աղվեսները սատկած աղվեսին քաշում, տանում եյին իրենց բունը՝ վորպես պաշար:

— Հետո քեզ սկյուռի կտանեմ, — մեկ անգամ ասաց հայրը Միխայլոյին: — Դու արգեն նետով խփել ես սկյուռի: Հիմա յեւ սովորիր հրացան կրակել:

Նրանք դահուկավորվեցին ու գնացին: Կայանից հեռու գնալու միտք չունեցին, այդ պատճառով ել ճանապարհի պաշար քիչ

վերցրին: Հետները շուն տարան: Միխայլոն սիրում ու փախալում էր նրան: Նրան վերցրել էյին լակոտ ժամանակը, և մեծացել եր Յեգորի ուրասայում: Յերբ հարևանից վերցրին, վերջինիս, ըստ սովորության, ընծա տվին: Այլապես լակոտից վորսի լավ շուն չէր դուրս գալ: Տունդուսներն այսպես են հավատում:

Յեգորն այս շանն առաջին անգամ սկյուռի վորսի տարավ: Նրան պետք էր վարժեցնել սկյուռի վորսի:

Ահա նրանց վրա վերևից, ծառի վրայից ձյուն թափվեց: Հետո ել լրավեց, թե ինչպես եր սկյուռը ծառի բնի վրա թռչկոտում՝ մագիլներով ծառից կաշեկով: Սկյուռը բնով վեր բարձրացավ և կանգ առավ,

սկսեց մարդկանց ու շանը նայել: Յեզորը հրացանը նշանի բռնեց ու կրակեց: Սկյուռն անշնչացած ընկավ ծառի արմատների մոտ: Յեզորը նրա մորթին հանեց, իսկ միսը շանը գցեց: Շունն ագահությամբ վրա ընկավ մսին ու կերավ:

— Հիմա նա սկյուռի մսի համն իմացավ,—ասաց հայրը Միխայլոյին,—այժմ հենց վոր սկյուռ տեսնի, կսկսի հաջել:

Շուտով նրանց նորից սկյուռ պատահեց:

— Այժմ դո՛ւ կրակիր,—ասաց հայրը և իր հրացանը տվեց Միխայլոյին:—Նշան բռնիր աչքին կամ կրծքի սև բծին:

Միխայլոն հրացան կրակելու մեջ անփորձ եր: Նա հուզվում եր: Վրիպեց: Նա ամաչում եր հորից ու շանից: Նա լուռ եր, բայց ինքն իրեն մտածում եր.

«Աղեղի բուլթ ծայր ունեցող նետով ձեղնից քանիսն եմ սպանել»:

Հանկարծ շունը հաջեց: Կանգնել է ծառի մոտ, դուռնը ցցել է ու հաջում է: Այ թե վորտեղ է յեկել սկյուռը: Միխայլոն նշան բռնեց ու կրակեց: Այս անգամ հաջող անցավ: Սկյուռնին ծառից վայր գցեց:

Այդ որը Միխայլոն մի քանի սկյուռ ել սպանեց: Շանն, իր նեղության համար, մեկ

սկյուռ ել գցեցին: Մնացածները թողին իրենց: Տունգուսներն սկյուռի միսն ուտում են:

Միխայլոն հպարտ հպարտ կայան վերադարձավ: Նա չափահաս վորսորդից վոչ պակաս մորթիներ ու ամբողջ ընտանիքի համար միս բերեց:

Միխայլոն 'վորսորդական գիտությունն այսպես անցավ: Իսկ այս գիտությունը հասարակ բան չեր: Գազսն ու թռչուն սպանելը, թափարդ ու վորոգայթ

դնելը դեռ քիչ էր: Պետք էր վորսորդական բոլոր կանոնները գիտենալ: Դրանք վորսորդների համար պարտադիր են:

Ամենից առաջ պետք էր վորսը բաժանել իմանալ:

Յերբ վորսորդը վայրի յեղջերու յե սպանում, նա պետք է վորսից բաժին տա հարևաններին, այն ել՝ վորոշ կանոններով: Յեթե վորսորդը միայն մեկ հարևան ունի, միսը յերկու հավասար մասի յէն բաժանում: Յուրաքանչյուր հարևանի ընկնում է մեկ առաջին, մեկ յետևի վոտ, գլխի, լեզվի, լյարդի, սրտի, ստամոքսի կեսը: Յեղջերվի մորթին, բացի գլխից, տալիս են հարևանին, իսկ գլխի կաշին վորսորդն իր համար է թողնում: Յեթե հարևանները միքանիսն են, միսը հավասար բաժանում են նրանց մեջ:

Քարերում ապրող վայրի վոչխարներ վորսալիս վորսորդը պարտավոր է իր վորսը բաժանել հարևանների հետ: Յեթե հարևաններն իմանան, վոր վորսորդը միքանի վոչխար է սպանել, հետը կգնան վորսի տեղը, և ամեն մեկն այնքան միս կվերցնի, վորքան կարող է հետը տանել:

Թռչուն խփեն, այս դեպքում ևս վորսը պետք է բաժանեն:

Դեռ շատ կանոններ կան, վոր վորսորդը պետք է կատարի, յեթե ցանկանում է հաջող գործ ունենալ:

Վորսի դուրս գալով՝ Միխայլովի հայրն իր և ^{սպ}վորդու վրա մաքրվելու արարողութուն կատարեց: Հետո դահուկներին վայրի յեղջերվի ճարպքեց, Հետը վերցրեց նույնպես սաժուլիների և աղվեսների ռունգներն ու ճանկերը: Վորպես թե գործի հաջողութունը նրանք են տվել:

Նա վորդուն այն ելեր սովորեցնում, թե՛

— Յեթե աղվես վորսաս, անպատճառ կտրիր նրա դունչը ու յերեք ու պահիր: Հետո ծառից կախ տուր: Աղվեսի միայն մորթին վերցրու, իսկ միսը ծառի արանքը կոխիր: Յերբ վայրի յեղջերու մորթես, տես, վոտների ու գլխի վոսկրները զետին չզրցես: Բոլորը միտսին դիր վորևե ծառին հարմարեցրած փայտի վրա: Յեղջերվի ատամները պահիր, — լավ մտածող կդառնաս: Յերբ յեղջերու սպանես, մատաղ արա, — ծառից կախիր գլխի վրայի կաշին, ճարպոտ ստամոքսը կամ մի այլ բան: Արծիվ յերբեք չսպանես — վատ կլինի: Բոլոր զագաններին զգուշ վերաբերվիր: Ուշագիր յեղիր դեպի զագանը: Այլապես կհեռանա, կկորչի:

Տունգուսները համար այս սնտիքը վոր-
սորդական գազանազիտություն եր: Առանց
դրան, վորսորդն իր զբաղմունքով հաջողու-
թյուն չեր ունենա:

Գազանի հետ վարվել պետք է զիտենալ:
Նա խելացի արարած է: Գազանը խորա-
մանկ է ու խելացի—նույնիսկ մարդուց
ավելի խելացի: Նա այնպիսի բան գիտե,
վոր մարդը չգիտե: Ընտանի յեղջերուն,
որինակ, ամեն բան գիտե, նախատեսում է
անհաջողություններն ու դժբախտություն-
ները: Յեթե վորսորդը վորսի յե պատրաստ-
վում, և հենց այդ ժամանակ յեղջերուն
փռչում է, ավելի լավ է տանը մնալ, հա-
ջողություն չպետք է սպասել:

Յեթե արծիվ կամ ագռավ տեսնես,
դժբախտություն կպատահի: Յեթե ագռավ-
ները յերամներով են թռչում, յեղջերու-
ների ջարդ են նախագուշակում:

Շունը մարդու հավատարիմ բարեկամն
ու ընկերն է: Նրան պետք է հարգանք ցույց
տալ: Նրան ծաղրել չի կարելի, վրադ դժ-
բախտություն կբերես: Գայլերը յեղջերու
վոջնչացողներն են: Սակայն նրանց սպա-
նել—վտանգավոր է: Սպանած գայլի համար
գայլերի վողջ ցեղն է վրիժառու դառնում:

Այսպես են հավատում տունգուսները:
Կենդանական աշխարհին այսպես են վերա-
բերվում նրանք:

VIII

Սակայն տունգուսների հավատով ամե-
նից նշանավոր գազանն արջն է: Ամենամեծ
հարգանքը նա յե վայելում:

Արջերն, ասում են տունգուսները, մար-
դուց են սկիզբ առել: Առաջին մայր արջը
վայրենացած աղջիկ է յեղել: Արջը ճիշտ
նույնն է, ինչ վոր մարդն է, միայն թե
բուժ մատ չունի: Նա ամեն բան հասկանում
է: Տունգուսներն արջերի մասին պատմվածք-
ներ շատ ունեն: Ինչպես է աղջիկն արջին
հյուրասիրելու փոխարեն հին ներբան (պա-
ղոյ) զցել, և ինչպես է վերջինս աղջկանից
վիրավորվել: Ինչպես է մեկ անգամ արջը
մեկ ուրասա մտել, ուր տերը հյուրասիրել
է նրան, և ուրիշ շատ բաներ:

Արջերն, ասում են տունգուսները, խոր-
հրդավոր ուժ ունեն: Արջի թաթը, վորպես
թե, ամեն տեսակ փորձանք ու դժբախտու-
թյուն վանում է: Այդ պատճառով ել այդ
թաթը պահում են ուրասայում: Պահպանում
են նաև մթերանոցում, վորպեսզի պաշար-

հերը չգողանան: Արջի թաթը կախում են յեղջերունների պարանոցից, վորպեսզի գայ-
լերը հոտին ձեռք չտան: Ասում են նաև, թե
յերեխաներն որորոցում հանգիստ կքնեն,
յեթե որորոցում արջի թաթ դնեն:

Արու արջին տունգուսները «պապիկ»,
իսկ եգին «տատիկ» են անվանում:

Միխայլոյի հայրը քիչ չէր արջի գնում:
Գնում էր տեգով, վորսորդական դանակով
ու հրացանով: Բայց Միխայլոյին հետը չէր
տանում: Նա դեռ շատ փոքր էր: Միխայլոն
շատ էր ուզում՝ վորքան կարելի յե շուտ
իսկական վորսորդ դառնալ, վոր արջի յեկ
կարողանար գնալ:

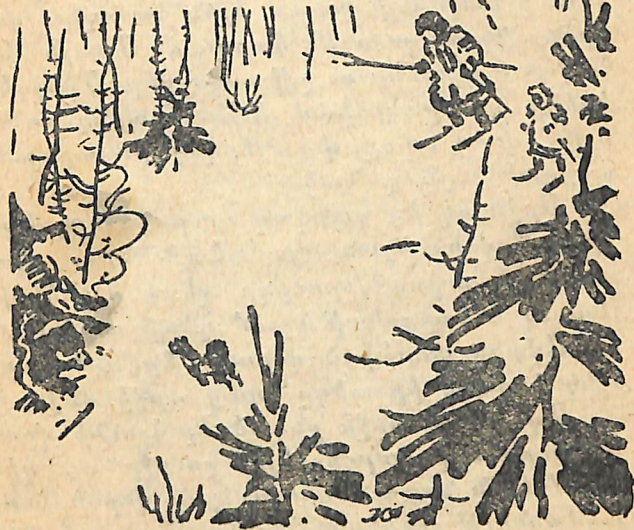
Մի քանի տարի անցավ: Միխայլոն
արդեն կիսաչափահաս մարդ էր: Մեկ ան-
գամ մի քանի մարդ հավաքվեցին արջին
վորջից դուրս հանելու: Նրանց հետ Յեգորն
եկ գնաց: Միխայլոյին ել հետը տարավ:

Միխայլոն տոնական տրամադրությու-
ններ:

Վորջին հսկողը փորձված վորսորդ
Իվանն էր: Նա կարողանում էր հետքով
գտնել արջի տեղերը: Պատահում էր, վոր
վորջին մոտենում էր բոլորովին անխելի
կերպով: Անփորձ վորսորդի քայլերն ել բո-

լորովին ուրիշ տեսակ
են — նրանք միայն
խրտնեցնում են գա-
ղանին:

Ընդհուպ մոտեցան
վորջին: Աշխատում
էին չաղմկել: Վորջի
մուտքը գերանով պինդ
փակեցին:

Վորքան ել աշխատեցին, արջն աղմուկը լսեց և սկսեց վորջում դեսու-դեն ընկնել։ Այդ ժամանակ, արջին հանգստացնելու համար, վորսորդներն սկսեցին աղաղակել։

— Մեր հայր, մենք քեզ հարգում ենք, մեզնից մի վախենար։ Մարսափելի, խնայիր մեզ, սարսափելի, մեղմացի՛ր։ Մենք խղճուկ, դժբախտ մարդիկ ենք։

Ամեն տեսակ խոսքերով շոյում եյին արջին՝ վորպես կարելի յեր միայն մարդու հետ խոսել։ Աշխատում եյին համոզել, վոր վրենք նրան շատ են հարգում։ Միայն թե հավատար իրենց ու չվիրավորվել։ Մինչդեռ իրենք պատրաստվում եյին։ — պինդ բռնել եյին՝ վորը տեզը, վորը յերկար փայտին ամրացրած լայն դանակը։

Արջն սկսեց դանդաղ դուրս սողալ վորջից։ Սովորութեան համաձայն նրա վրա առաջինն ավագ վորսորդը պետք է ընկնել։ Այս ել է հարգանքի նշան՝ դեպի արջը։

Ավագը փորձված վորսորդ էր։ Նա ճարպիկ կերպով իր տեզը խրեց արջի մեջ։

Սպանված արջն ընկած էր ձյունի վրա։ Վորսորդները խմբվել եյին շուրջը ու դիտում եյին նրան։ Խոսում եյին վորսի մասնաբաժանողներին մասին։

Վերջապես մաքրելուն անցան։ Այդ բանը պետք էր կատարել համաձայն ծեսի։ Միխայլոն հետաքրքիր կերպով դիտում էր, թե ինչպես են արջից նրա «հագուստը» հանում։ Տունգուսները միշտ արջի մորթը «հագուստ» են անվանում։ Նրան այս խնդրում մոտեցնում են մարդուն։

Նա, ով մաշկում է արջին, մորթը, վորպես նվեր է ստանում։ Իր հերթին նա յել նվիրում է սպիտակ յեղջերու սպանողի։

Մորթը հանվեց։ Այդ ժամանակ նրա փորոտիքը մաքրողը կենդանու մեջքից շերտերով պոկեց ճարպը և զրեց մորթի մեջ։ Հետո կտրեց գլուխը, կոկորդի հետ միասին, սիրտը, լյարդը և թոքերը։

Հասավ հանդիսավոր ըոպեն։ Մաքրողն ու վորսի բոլոր մասնակիցները պետք է արջի սրտից մի-մի կտոր ուտեյին։

Միխայլոն գիտակցում էր կատարվածի վողջ կարևորությունը։ Արջի սիրտն ուտելով՝ նրանք յուրացնում եյին հզոր զագանի հատկությունները։ Կանայք չեն կարող արջի սիրտ ուտել։

Սպանած արջի միսը սահնակով բերին իրենց կայանը։ Դրին փիճեկեղեի մի կտորի վրա, իսկ սահնակը կտրտեցին։

Արջը ցած դրին՝ դունչը դեպի հին յեղև-
հին: Այդտեղ ել խարույկ վառեցին: Կայանի
բոլոր բնակիչները հավաքվեցին:

Հին սովորության համաձայն, արջի միսն
ու վոսկրները բաժանեցին իրենց մեջ: Հետո
արջի պարանոցից սկսեցին ապուր յեփել:
Այս պեսք ե պատրաստ լինել կես գիշերին
մոտ: Որն անցավ զրույցներով, խաղերով
ու պարով: Ուրախ եր և աշխույժ:

Ճիշտ կես գիշերին ագռավի կռավոց
լսվեց — զա՛, զո՛ւ, զա՛:

Կանչողները վորսորդներն էյին, վորոնք
իրենց ձայնն ագռավների ձայնի էյին նմա-
նեցնում: Սրանով նրանք ուզում էյին խա-
բել արջին, — իբր թե մարդիկը չեն, վոր
պատրաստվում են նրա միսն ուտելու, այլ
ագռավները: Թող նրանցից ել պահանջի:

— Դա՛, զո՛ւ, զա՛, — լսվում եր գիշերա-
լին լուռթյան մեջ:

Դրանով իմացնում էյին, թե ապուրը
պատրաստ ե: Այս կոչին խուրույկի մոտ
սկսեցին ժողովվել կայանում ապրող ընտա-
նիքների ավագ անդամները: Պատշաճ կեր-
պով նրանք նստեցին խարույկի մոտ և լուռ
սկսեցին ուտել: Կերան և լրջմիտ կերպով
ցրվեցին դեպի ուրասանները:

Այսպես վերջացավ արջատոնի առաջին
որը:

Հաջորդ որն առավոտից հին յեղևնու մոտի
խարույկի վրա սրբազան կերակուր էյին
պատրաստում, — արջի տաքացրած ճարպի
մեջ նրա մանր կտրտած փորոտիքն էյին
յեփում: Այդ ժամանակ ուրասաներում յե-
ռանդագին յեփ ու թափ եր: Տանտիկիներն
աշխատում էյին ավելի համեղ կերակուր
պատրաստել: Սակայն տանու յեփվածքն ու-
տելը դեռ թույլ չեր տրվում մինչև սրբա-
զան կերակուրը չուտվեր:

Յերիտասարդութունն ամբողջ որը խաղ
ու պարով անցկացրեց: Յեվ ճիշտ կես գի-
շերին դարձյալ հնչեց զա՛, զո՛ւ, զա՛ ճիշդ:

Այս անգամ նույն ագռավային ճիշով
պատասխանեցին տոնակատարությանը բոլոր
մասնակցորդները: Կարծես ագռավների մի մեծ
յերամ եր խնձույքի ժողովելը:

Գիշերվա մթուլթյան մեջ մարդիկ ժողով-
վեցին հին յեղևնու մոտի խարույկի մոտ:
Նրանք իրար «ագռավ» անունով էյին կոչում:
Նրանց յերեսներին պղինձների մուր եր քսած:
Նրանք այնպես էյին համոզված, թե իրենց
սպանած հզոր գազանը կկարծի, թե նրանք
վոչ թե մարդիկ, այլ թռչուններ են:

Նստոտեցին խարույկի շուրջը: Դեպի վեր բարձրացող բոցը լուսավորում էր սև, մրոտած յերեսները: Նրանց աչքերը փայլում էին: Ուտում էին առանց շտապելու, պատկառանքով դեպի սրբազան կերակուրը:

Վերջապես պղնձում ինչ վոր կար՝ բոլորը կերան: Դրանից հետո ցրվեցին դեպի իրենց բնակարանները: Այնտեղ նրանց հյուրասիրություն էր սպասում: Յուրաքանչյուր ուրասացում շատ կերակուրներ էին պատրաստված: Յեվ քեֆն սկսվեց:

Վրա հասավ տոնակատարության յերրորդ որը: Արջի մսով լի պղինձներն առավոտից յեփում էին:

Յերեկոյան արջի գլուխը դրին կեչի կեղևի վրա և սկսեցին զարդարել նրան: Սանրեցին կեղևն սանրով, ակաճներին ողեր անցկացրին՝ յեղևնու ասեղնատերևից: Գույնը գույն ժապավեններով զարդարեցին:

Մի առժամանակ անցնելուց հետո գլխից մորթին հանեցին ու սկսեցին գլխից կերակուր յեփել: Կերակուրն ուղիղ կեսգիշերին պատրաստվեց: Նորից ձայն տվին իրար՝ ագռավի պես կռավելով: Յեվ հավաքվածները նորից սկսեցին ուտել մեծ հարգանքով:

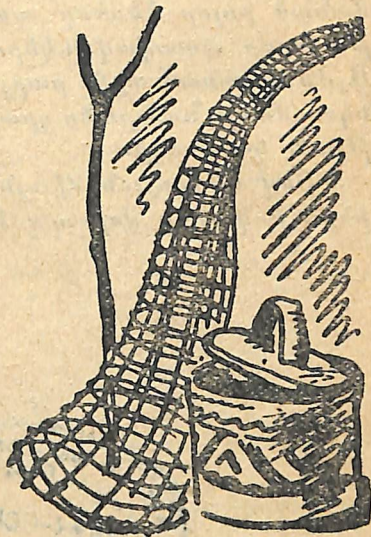
Հետո ծնոտներն ու վոսկրները դարսե-

ցին մի կտոր կեղևի վրա: Այստեղ դրին նաև այն սանրը, վորով սանրել էին արջի գլուխը, գնդերն ու մյուս զարդերը: Յեվ հանդիսավոր կերպով տարան կայանից դեպի արևմուտք: Ընտրեցին հին յեղևին ու նրանից կախ տվին արջի՝ մնացորդները:

Վերադարձան կայանը և սպանած արջի համար այրունոտ մատաղ արին: Իրենց համար ել մաքրման ծես կատարեցին:

Այսպիսի պատիժներով հարգելով արջին՝ նրա թաղումը կատարեցին:

Մի խայլոն իրեն հանդիսավոր դրության մեջ եր գգում: Արջատոներն ու թաղումը նրա համար նորությունն չէին: Իրենց կայանում նրա կյանքում միայն մեկ անգամ չեր, վոր տո-

նուս էյին հաջող արջորսը: Բայց այդ առա-
ջին արջն եր, վորի վորսին նա գնաց, նա
մասնակցեց արջի սպանությանը: Արջը կա-
րող եր նեղանալ նրանից, ինչպես նաև նրա
հետ յեղող բոլոր մարդկանցից: Արջը հզոր
զազան է: Նա խորհրդավոր ույժի տեր է:
Նա կարող եր վրեժ առնել վորսորդներից՝
խլելով նրանց վորսորդական յերջանկու-
թյունը:

Բայց այժմ նա հաշտված է: Հնուց սահ-
մանած բոլոր ծեսերը պահված էյին: Արջի
թաղումը պատվավոր կերպով էյին կատարել:
Այժմ սպանած արջը բարյացակամ եր նրանց
նկատմամբ: Նա նրանց զբաղմունքին հաջողու-
թյուն կուղարկի:

Յեվ Միխայլոն միայն այժմ զգաց, վոր
ինքն իսկական վորսորդ է դարձել:

Հանձնված է արտադրության նոյեմբերի 10 ին.-Ստորա-
գրված է տպելու գեկտեմբերի 2-ին 1934 թ. Ստամ ֆ. Ա6.
Հրատ. № 3489. Պատվեր № 492. Տիրած 4000

Уполкр. № О - 1819. Тип. армянского краевого из-во
„ГРО“. Ростов-Дон. Ворошиловский пр., № 27.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0383630

ԳԻՆԸ 50 ԿՈՊ.

497

3523

В. ХАРУЗИНА
ТУНГУСЕНОК МИХАИЛО

НА АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

ԱՐՄԵՆԳԻՅԱՆ—ԵՐԵՎԱՆ